

KOOPERATİFLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

Nazmi KARYAĞDI
Hesap Uzmanı

Müjgan KARYAĞDI
Danıştay Tetkik Hakimi

TÜRMOB YAYINLARI- 167

ANKARA - 2001

Sirküler Rapor Serisi

Seri No :2001 - 10

TÜRMOB Adına Sahibi
Mustafa ÖZYÜREK

Sorumlu Yazışleri Müdürü
Ali E. DOĞANOĞLU

Dizgi - Düzenleme

TÜRMOB
Basın - Yayın Servisi

Sirküler Rapor kitaplarında yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yalnızca yazarlarına aittir. Yayıncı kuruluş TÜRMOB' u bağlamaz.

ÖNSÖZ

TÜRMOB olarak büyük önem verdiğimiz konuların başında mesleki eğitim gelmektedir. Mesleki eğitime katkı sağlaması ve uygulamacılara yol göstermesi amacıyla yayınlamaya başladığımız **Sirküler Rapor Serisi** bu amacımıza ulaşmada oldukça önemli bir fonksiyon üstlenmiştir.

Geçtiğimiz iki yıllık dönemde **Sirküler Rapor Serisi** meslektaşlarımızın ve stajyerlerimizin büyük takdirini toplayarak, yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır. Böylesi geniş bir talebi karşılama uğraşımız devam ederken, eğitim serisinin sürekli hale gelmesi yönünde talepleri karşılamak için çalışmalarımızı sürdürmekteyiz.

Sirküler Rapor kitaplarımız bir okuma komisyonu tarafından incelendikten sonra basılarak sizlerin istifadesine sunulmaktadır.

Siz değerli meslektaşlarımızın ve stajyerlerimizin beğeni ve takdirini toplayacağına inandığımız 2001-10 Seri Numaralı bu kitabı; Hesap Uzmanı Nazmi KARYAĞDI ve Danıştay Tetkik Hakimi Müjgan KARYAĞDI tarafından hazırlanan "**Kooperatiflerin Vergilendirilmesi**" isimli eser oluşturuyor. Bu çalışma bir kaynak kılavuz niteliğinde olup konuyu örnekleri ile açıklamaktadır.

Bundan sonraki sirküler kitaplarımız, bir plan doğrultusunda hazırlanarak, her ay bir kitap olarak sizlere ulaştırılacaktır. Kitabın, meslek camiamıza ve uygulamacılara faydalı olmasını diliyorum. Eğitim serimize gösterilen ilgi ve destekten dolayı meslektaşlarımıza ve stajyerlerimize teşekkürlerimi sunarım.

Nail SANLI
Genel Sekreter

İÇİNDEKİLER

I- KOOPERATİFÇİLİĞİN KISATARIHÇESİ VE TANIMI.....	1
A. Kooperatifçiliğin Kısa Tarihçesi.	1
B. Kooperatifçiliğin Tanımı	2
II- KOOPERATİFLERİN TÜRLERİ.....	3
A. Faaliyet Türlerine Göre	3
1. Üretim Kooperatifleri.	3
2. Tüketim Kooperatifleri.	3
3. Kredi Kooperatifleri.	3
4. Yapı Kooperatifleri.	4
5. Diğer Kooperatifler	4
B. Hukuksal Düzenlemelere Göre	4
1. Kooperatifler Kanununa Tabi Kooperatifler	4
2. Özel Yasalara Tabi Kooperatifler	4
III-KOOPERATİFLERİN VERGİ YASALARI	
KARŞISINDAKİ DURUMU	5
A. Kooperatiflerin Kurumlar Vergisi Açısından İrdelenmesi.	5
1. Kooperatiflerde Kurumlar Vergisi Muafiyeti	6
2- Kooperatiflerde Risturn İstisnası.	11
B. Kooperatiflerin Katma Değer Vergisi Açısından İrdelenmesi. .	26
1- Katma Değer Vergisi Kanunu'nda	
Kooperatiflere Tamnan İstisnalar	26

2- Teslimi Katma Değer Vergisine Tabi Olmayan İşlemler	
Nedeniyle Yüklenilen Katma Değer Vergilerinin Durumu	30
C- Kooperatiflerin Gelir Vergisi Açısından İrdelenmesi	31
1- Kurumlar Vergisinden Muaf Kooperatifin Banka	
Mevduat Hesabına Yürütülen Faizin Vergi	
Tevkifatı Karşısındaki Durumu.	31
2- Kurumlar Vergisinden Muaf Kooperatifin Gayrimenkullerini	
Kiralama İşleminin Vergi Tevkifatı Karşısındaki Durumu . . .	34
D- Kooperatiflere Tanınan Diğer İstisnalar ve Muafiyetler.	35
1- Kooperatifler Kanunu'nda Tanınan İstisnalar.	35
2- Gider Vergileri Kanunu'nda Tanınan İstisna.	36
3- Damga Vergisi Kanunu'nda Tanınan İstisna.	36
4- Belediye Gelirleri Kanunu'nda Tanınan İstisna.	37
5- Emlak Vergisi Kanunu'nda Tanınan Muafiyet	37

I- KOOPERATİFÇİLİĞİN KISATARIHÇESİ VE TANIMI

A. Kooperatifçiliğin Kısa Tarihçesi

Tamamen ekonomik ve sosyal nedenlere dayanan kooperatifçilik, İngiltere'nin kuzey batısındaki Rochdale kasabasında 28 dokuma işçisinin 1844 yılında kurdukları tüketim kooperatifi ile ortaya çıkmıştır¹

Bugünkü modern kooperatiflere benzeyen dayanışma kurumlarına ilk çağlardan beri rastlamak mümkündür. İsviçre Alplerindeki süthaneler, Slav kökenli topraklardaki ortak arazi kullanım alanları bunlara örnek olarak verilebilir.

Sanayileşmenin yeni yeni başladığı 19 yüzyılda bireylerin ekonomik ve sosyal yönden dayanışma gereksinimi sonucunda ortaya çıkan kooperatifçilik zamanla yaygınlaşmıştır. Kişilerin tek başlarına temin etmeleri güç olan kimi üretim araçlarının temini ile üretilen ürünlerin pazarlanması sayesinde üreticiler, daha ucuz tüketim mallarının temini sayesinde tüketiciler kooperatifçilikten büyük ölçüde faydalanmışlardır.

Üreticiden tüketiciye ulaşan bir emtiaya, dağıtım kanalının her aşamasında üretim faktörlerinin payı olan kâr, ücret, faiz, kira gibi değerler yüklenmektedir. Bu emtia nihai tüketiciye ulaşınca kadar ne kadar çok el değiştirirse, yüklendiği maliyet unsurları o kadar artmakta ve sonuçta tüketiciye yansıyan fiyatı da o kadar yüksek olmaktadır.

Tüketicinin ve ihtiyaç sahiplerinin korunması, üretici ile tüketici arasındaki aracı sayısının azaltılması gibi nedenler kooperatifçilik hareketinin gelişmesinde önemli rol oynayan etkenler arasında sayılabilir.

---

1 Daha fazla bilgi için bkz. Nurettin HAZAR, "Kooperatifçilik Tarihi" Tarım Kredi Kooperatifleri Yardımlaşma Birliği Yayınları No:1, Ankara-1981

B. Kooperatifçiliğin Tanımı

Kooperatifin tanımı, 1969 yılında yürürlüğe giren 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun² 1'inci maddesinde şu şekilde yapılmıştır: "*Tüzel kişiliği haiz, olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler ile İl Özel İdareleri, Belediyeler, Köyler, Cemiyetler ve Dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli kuruluşlardır.*"

Bu tanım çerçevesinde kooperatiflerin özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

- Kooperatif tüzel kişiliğe haizdir.
- Ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerine, özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulurlar.
- Ortaklar yardımlaşma, dayanışma ve kefalet düşüncesiyle biraraya gelirler.
- Gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulurlar.
- Ortak sayısı ve sermaye yapısı değişkendir

Kooperatifler Kanunu'nda yer alan bu tanımdan da anlaşılacağı üzere kooperatifler, ortaklarının belirli ekonomik ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle koruyup, sağlamak için kurulduklarından sosyal yapıları ön plandadır

---

² 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.5.1969 tarih ve 13195 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

II- KOOPERATİFLERİN TÜRLERİ

Kooperatifleri çeşitli açılardan ayırma tabi tutmak mümkündür Örneğin; faaliyet türlerine göre, hukuksal düzenlemelere göre, amaçlarına göre...

Biz, çalışmamızda kooperatifleri faaliyet türlerine göre ve hukuksal düzenlemelere göre ele alacağız.

A. Faaliyet Türlerine Göre

Kooperatifleri faaliyet türlerine göre üretim, tüketim, kredi, yapı ve diğer kooperatifler olarak beşe ayırmak mümkündür.

1. Üretim Kooperatifleri

Herhangi bir sınai veya tarımsal ürün üreticilerinin biraraya gelerek kurdukları kooperatif türüdür Bu tür kooperatifler hammadde temininden ürünlerin değerlendirilmesine kadar çok farklı amaçlarla kurulmaktadırlar

2. Tüketim Kooperatifleri

Tüketici durumunda olan ortaklarına daha ucuz ve daha kaliteli mal ve hizmet temini amacıyla kurulurlar. Ülkemizde yaygın olarak gıda, giyim vb. konulardaki tüketim kooperatiflerine rastlamak mümkündür.

3. Kredi Kooperatifleri

Kredi kooperatifleri Ortaklarının finansman gereksinimlerini karşılamak üzere kurulurlar. Kooperatif bünyesinde toplanan paralar ihtiyacı olan ortaklara belirli esaslar çerçevesinde kredi olarak verilir. Kredi kooperatifleri kooperatifçiliğin ekonomik ve sosyal boyutunun açık bir biçimde ortaya çıktığı kooperatif türleridirler

4. Yapı Kooperatifleri

Kooperatif ortaklarının konut ve işyeri gibi gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan kooperatiflerdir. Kooperatifin ömrü, yapılması inşaata öngörülen yapıların tamamlanıp kooperatif ortaklarına dağıtılması ile sınırlıdır.

5. Diğer Kooperatifler

Yukarıda belirtilen kooperatif türlerinin dışında kalan kooperatif türleri bu başlık altında yer almaktadır. Örneğin temin ve tevzi, sağlık, eğitim, okul, eğlence vb. gibi.

B. Hukuksal Düzenlemelere Göre

Kooperatifleri dayandıkları hukuksal düzenlemelere göre de bir ayırıma tabi tutmak mümkündür. Ülkemizdeki mevzuat açısından baktığımızda 163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabi olan kooperatifler ve diğer özel kooperatif kanunlarına tabi olan kooperatifler olarak ikili bir ayırıma tabi tutmak mümkündür.

1. Kooperatifler Kanununa Tabi Kooperatifler

Özel yasalarla kurulan hariç olmak üzere, ülkemizde kurulan kooperatifler 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabidirler. Bu bağlamda kurulan kooperatifler üretim, tüketim, kredi ve yapı kooperatif vd. olarak kurulabilmektedirler.

2. Özel Yasalara Tabi Kooperatifler

Kooperatifler Kanunu dışında diğer yasalar çerçevesinde kurulan kooperatifler bu başlık altında yer almaktadırlar. Bu kapsamda yer alan kooperatifler, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleridir.

III- KOOPERATİFLERİN VERGİ YASALARI KARŞISINDAKİ DURUMU

A. Kooperatiflerin Kurumlar Vergisi Açısından İrdelenmesi

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1'inci maddesinde kurumlar vergisine tabi tüzel kişiler belirtilirken, "B" bendinde kooperatifler de kurumlar vergisi mükellefi olarak sayılmıştır

Aynı Kanun'un 3'üncü maddesinde, 1'inci maddenin (B) bendinde yer alan kooperatiflerin, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na ya da özel kanunlarına göre kurulan istihlâk, istihsal, kredi, satış, yapı vesair kooperatifler ile aynı mahiyetteki yabancı kooperatifler olduğu belirtilmiştir. Öte yandan aynı maddenin ikinci fıkrasında okul kooperatifleri gibi dernek ve ya adi şirket mahiyetinde olanların Kurumlar Vergisi Kanunu'nun uygulanmasında kooperatif olarak addolunamayacağı da hükümlenmiştir

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun (K.V.K.) 7. maddesinin 16. bendinde ise bazı şartları taşıyan kooperatiflerin kurumlar vergisinden muaf olacağı belirtilmiştir.

Muafiyet sayesinde kooperatiflerin;

1. Kâr gayesi gütmeyerek karşılıklı yardım yoluyla kamu hizmetine benzeyen hizmetleri yerine getirmekte olması ve bu bakımlardan kamu müesseselerine benzemesi,
2. İktisadi ve sosyal hayata zararlı olabilecek teşebbüslerin etkilerini giderici fiyat istikrarını sağlayıcı fonksiyonları bulunması,
3. İktisadi gücü zayıf kitlelerin üretim ve tüketim imkanlarını koruyarak sosyal adalet bakımından devletin himayesine layık va muhtaç topluluklara hizmet etmesi,

gibi yapıcı vasıfları değerlendirilmiş olmaktadır³

Kooperatiflerin vergilendirilme rejimine ilişkin olarak bir diğer düzenleme ise K.V.K.'nın 8. maddesinin 2. bendinde düzenlenen kurumlar vergisine tabi olan kooperatifler için düzenlenen risturn istisnasına ilişkin hükümlerdir.

Bu maddelerden de görüldüğü üzere kooperatiflerin kurumlar vergisi uygulamasında muafiyeti düzenleyen hükümleri ile vergiye tabi kooperatiflerde dağıtılan risturnlara ilişkin tanınan istisna ön plana çıkmaktadır

1. Kooperatiflerde Kurumlar Vergisi Muafiyeti

Kooperatiflerin kurumlar vergisinden muaf olabilmeleri için K.V.K.'nın 7/16 maddesinde sayılan koşulların ana sözleşmede yer alması ve bu koşullara fiilen uyulmuş olması gerekmektedir. Bunlar;

- Sermaye üzerinden kazanç dağıtılmaması,
- İdare meclisi başkan ve üyelerine kazanç üzerinden hisse verilmemesi,
- İhtiyaç akçelerinin ortaklara dağıtılmaması,
- Münhasıran ortaklarıyla iş görülmesi.

Kooperatifler kurumlar vergisinden muaf olabilmeleri için bu şartların dışında faaliyete geçen üst kuruluşa da üye olmaları gerekmektedir. Bu koşul K.V.K.'nın yanı sıra Kooperatifler Kanunu'nun 93/4 maddesinde de yer almaktadır. Kooperatifler Kanunu'nda yer alan bu hüküm 4369 sayılı Yasa'dan önce (29/7/1998 tarihinden önce) K.V.K.'nda yer almamakta idi. Üst kuruluşa üye olmayan kooperatiflerin muafiyetliklerinin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak İdarece yapılan bazı tarhiyatların Yargı Or-

3 Muhlis FER, "Kooperatiflerde Muafiyetler", Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları, Cilt-I, VII.Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri, Ankara-1970, sayfaVI-12,

ganlarınca reddedilmesi, Kooperatifler Kanunu'nda yer alan bu hükmün K.V.K.'nda da yer almasına neden olmuştur.

Kooperatifler açısından üst birlik, Kooperatifler Kanunu'nun (Koop.K.) 71. maddesinde düzenlenen "Kooperatif Birlikleri"dir. Bu Birliklerin üst kuruluşu Kooperatif Merkez Birlikleridir (Koop.K. Md.76). Kooperatif Merkez Birlikleri'nin üst kuruluşu ise Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'dir (Koop.K.Md.77)

Bir kooperatifin kurumlar vergisine tabi olmaması için K.V.K.'nun 7/16 maddesinde yer alan koşulların tamamını sağlamış olması gerekir Bu koşullardan birine uyulmaması durumunda muafiyet ortadan kalkar ve kooperatif kurumlar vergisine tabi olur.

a- Sermaye Üzerinden Kazanç Dağıtılmaması

Kooperatifleri diğer ticari oluşumlardan ayıran en önemli özelliği kâr dağıtımını amacıyla faaliyet göstermemeleridir Diğer ticari organizasyonlar kâr elde edip bunu ortaklarına dağıtmayı amaç edinirken kooperatifler ortaklarının şahsi, mesleki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulurlar Kârın dağıtılması ise ortakların ödenmiş sermaye payları çerçevesinde yapılır

Kooperatiflerin diğer ticari organizasyonlar gibi çalışması yani elde ettikleri kazancı (ya da gelir gider farkını) ortaklarına sermaye payları çerçevesinde dağıtması durumunda kooperatifin kurumlar vergisi mükellefi olan diğer organizasyonlardan herhangi bir farkı kalmamaktadır Kooperatiflere kurumlar vergisi muafiyetinin getirilmesindeki temel amaç, kooperatiflerin sosyal amaçlarını yitirerek kâr dağıtımını yapan diğer organizasyonlara dönüşmesini engellemektir.

b- İdare Meclisi Başkan ve Üyelerine Kazanç Üzerinden Hisse Verilmemesi

Kooperatiflerin kurumlar vergisinden muaf olabilmeleri için idare meclisi

si başkan ve üyelerine kazanç üzerinden hisse verilmemesine ilişkin olarak ana sözleşmede bir hüküm olması ve bu hükme fiilen de uyulması gerekmektedir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 472. maddesi uyarınca ana sözleşme ile ya da genel kurul kararıyla yönetim kurulu üyelerine, ortak olarak alacakları kâr payından, aylık ücretlerden ve huzur hakkından başka, şirket kârının elde edilmesine ilişkin olarak yaptıkları katkılar nedeniyle pay verilebilir⁴

K.V.K.'nunda yer alan idare meclisi başkan ve üyeleri tabiri 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda göre yönetim kurulu başkanı ve üyeleri olarak ifade edilmiştir. Kooperatiflere ilişkin düzenlemelerin Türk Ticaret Kanunu'nda yer aldığı dönemden kalma olan idare meclisi başkan ve üyeleri tabirinden anlaşılması gereken kooperatiflerin yönetim kurulu başkan ve üyeleridir.

Kooperatiflerin kurumlar vergisinden muaf olabilmeleri için tıpkı ortakları gibi yönetim kurulu başkan ve üyelerinin de kazanç üzerinden pay almamaları gerekmektedir.

c- İhtiyatların Ortaklara Dağıtılmaması

Kooperatiflerin kurumlar vergisinden muaf olabilmeleri için ihtiyatların (yedek akçelerin) ortaklara dağıtılmayacağına ilişkin olarak ana sözleşmede bir hüküm olması ve bu hükme de fiilen uyulması gerekmektedir.

Yedek akçelerin hukuksal dayanağı, Kooperatifler Kanunu, kooperatif ana sözleşmesi, genel kurul ya da yetkili organların kararları olabilir. Hangi kaynaktan olursa olsun yedek akçe adı altında dönem gelir gider farkından (ya da kurum kazancından) ayrılan yedek akçelerin ortaklara dağıtılması durumunda kooperatifin muafiyeti ortadan kalkar.

---

4 Nazmi KARYAĞDI, "Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu, Kurumlar ve Gelir Vergisi Kanunu Kapsamında KR DAĞITIMI" Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, Ankara, 1999, sayfa 195

Kooperatiflerin tasfiyeye girmesi durumunda ise kooperatifin bütün borçları ödendikten ve ortak pay bedelleri verildikten sonra kalan kısımlar, ancak anasözleşmede bu husus öngörülmüş olduğu takdirde ortaklar arasında paylaşılır (Koop.K. Md.83).

Tasfiye artığından ortaklara pay verileceğinin anasözleşmede öngörülmüş olması, yedek akçelerin ve tasfiye sırasında doğan kazancın ortaklara dağıtım anlamına geldiğinden bu durum kooperatifin kurumlar vergisi muafiyetinin kalkmasını gerektirir⁵

Anasözleşmede, ortaklara tasfiye artığından paylaşırma yapılacağına dair bir hüküm bulunmadığı takdirde, arta kalan miktar, Koop.K.'nin 83. maddesinin 3 ve 4. fıkraları uyarınca kooperatifleşme amacına uygun olarak harcanmak üzere Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine bırakılır Böyle bir birliğin kurulmamış olması durumunda ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı emrindeki Tanıtma ve Eğitim Hizmetleri Fonuna yatırılır

d- Münhasıran Ortaklarla İş Görülmesi

Kooperatiflerin amacı kendi ortaklarının ekonomilerini geliştirmektir Onun için kooperatif tüzel kişiliği üçüncü kişilerle değil kendi ortakları ile işlem yapar. Bu kural kooperatifin niteliğinin temel sonucudur. Ortak dışı işlemlere müsaade etmek, kooperatifi kâr amacına yöneltir ve ortaya görünüşte kooperatifler çıkabilir.⁶

Kooperatiflerin kurumlar vergisinden muaf olabilmeleri için getirilen münhasıran ortaklarla iş görme zorunluluğu da kooperatifçiliğin ruhunda olan bir ilkenin esas alınmasından ibarettir

---

5 Şükrü KIZILOĞLU, "Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması", Yaklaşım Yayınları Cilt-1, Ankara 2000, s.457

6 Ünal TEKİNAL(POROY/ÇAMOĞLU), "Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku", Güncellenmiş 7.Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1997, s.866

Bir işlemin ortak içi işlem olarak dikkate alınabilmesi için;

- İşlem amaç faaliyetine, yani kooperatifin ana sözleşmesinde belirtilen uğraşı konusuna dahil olmalıdır
- İşlem kooperatif ortağı ile yapılmalı veya kooperatif ortağı ile yapılan muamele ile ilgili bulunmalı, onun gereği olmalıdır

Bunların dışında kalan her türlü işlemi ortak dışı işlem olarak tanımlamak mümkündür.⁷

Hangi işlemlerin ortak içi işlem hangi işlemin ise ortak dışı işlem olduğu konusunda K.V.K.'nunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu boşluk uygulamada Maliye Bakanlığı'nca yayımlanan genelgeler ve Gelirler Genel Müdürlüğü'nce verilen özelgelerle ya da bir yargı kararlarıyla doldurulmaktadır.

Örneğin kooperatiflerin, ellerinde bulundurdukları nakitleri banka vb. finans kurumlarında değerlendirmeleri sonucunda faiz ve benzeri gelirler elde etmesi durumunda yapılan bu işlemler ortak dışı işlem mi sayılacaktır?

Maliye Bakanlığı, yayımlanmış olduğu 1989/3 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu İç Genelgesi ile kurumlar vergisi muafiyet şartlarını taşıyan kooperatiflerin elde ettikleri mevduat faizleri üzerinden G.V.K.'nun 94. maddesi uyarınca tevkifat yapılmaması gerektiğini ve kooperatiflerin elde ettikleri bu mevduat faizlerini ortaklarına dağıtmayıp, sadece kooperatif amaçlarına harcamaları halinde bu işlemin ortak dışı işlem sayılmayacağını de layısıyla da kurumlar vergisi muafiyetinin kalkmayacağını ifade etmiştir.

Söz konusu İç Genelge yalnızca mevduat faizlerini zikretmiş olmakla bir-

---

7 Yılmaz ÖZBALCI, "Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları" Oluş Yayıncılık, s.100

likte uygulamada menkul kıymetlerden sağlanan gelirler de İç Genelgede öngörülen şartlar dahilinde vergiye tabi tutulmamaktadır. Nitekim bu yönde gelir İdaresi tarafından verilmiş çok sayıda özelge mevcuttur.⁸

Esas itibariyle kooperatiflerin nakitlerini hangi sebeple olursa olsun banka vb. finans kurumlarında değerlendirmeleri ortak dışı işlemdir. Çünkü yapılan işlem ortakların dışındaki kişilerle ve kooperatifin kuruluş amaçları dışında bir durumu içermektedir. Ancak Gelir İdaresi tarafından "ortak dışı işlem kazançlarının ortaklara dağıtılmaması koşuluyla muafiyetin kalkmaması" ilkesi herhangi bir yasal dayanaktan yoksundur. Çoğu kez enflasyon nedeniyle nakitlerdeki aşınmayı gidermek amacıyla yapılan bu işlemlerin kooperatifin muafiyetini ortadan kaldıracığı aşıkardır. Bize göre bu durumu önlemenin yolu ise K.V.K.'nda bu yönde bir değişiklik yapmaktır.

2- Kooperatiflerde Risturn İstisnası⁹

a- Risturn ve Kâr Payı Kavramları

Kooperatifleri diğer ortaklıklardan ayıran en önemli öge, ortaklarına kâr sağlamak, sermayelerine yüksek seviyede kazanç temin etmeyip, ortaklarının mesleki ve günlük ihtiyaçlarını temin etmek, bu ihtiyaçları piyasadanda daha ucuza ve kaliteli olarak sağlamayı amaçlayan sosyal dayanışma kuruluşları olmasıdır. Bir diğer farklılık ise hesap dönemi sonunda oluşan olumlu gelir-gider farkının veya kazancın dağıtımında kullanılan yöntemin ayrıcalığıdır. Esas amaçları sermayenin işletilmesi ve bunun sonucunda daha fazla kâr elde etmek olan ortaklıklarda, kazanç her ortağın ortaklığa bağladığı sermaye payı oranı esas alınarak dağıtılır. Kooperatifler-

---

⁸ Erdal SÖNMEZ-Garip AYZ, "Kooperatiflerde Özellik Arzeden Ortak Dışı İşlemlerin Vergisel Boyutu", **Vergi Dünyası**, Sayı:189, Mayıs-1997, s.104

⁹ Nazmi KARYAĞDI, "Kooperatiflerin Dağıtıkları Risturnların ve Kâr Paylarının Elde Edenler Yönünden Vergilendirilmesi", **Vergi Dünyası**, Sayı:177, Mayıs-1996, s.121

de ise, kazanç paylaşan ortaklıklarda uygulanan temel kural dışında olumlu gelir gider farkı¹⁰, ortakların sermaye durumlarına göre değil, kooperatifle yaptıkları işlem veya gördükleri hizmet oranına göre paylaşılır. Çünkü burada dağıtılan tutar özde ortaktan, ortağın kooperatifle yapmış olduğu işlemlerde kooperatif tarafından fazla alınan masraf karşılığının ortağa geri verilmesidir. Burada ortaya çıkan olumlu fark kâra yönelmiş bir çabadan değil, kooperatifin varlığını sürdürebilme düşüncesinden doğmaktadır.

Risturn terimi genel olarak geri verme anlamına gelir. Kooperatifçilikteki tanımı ise; kooperatif üyelerinin yaptıkları yıllık işlem hacmine göre fazladan ödemiş oldukları masraf karşılıklarının ortaklara iadesidir. Kooperatifin yıllık olumlu gelir-gider farkı toplam iş hacmine oranlanır. Bulunan oranın, ortakların kooperatifle yaptıkları iş hacmine uygulanması sonucu ortaya çıkacak tutar, olumlu gelir gider farkının içerisinde, ortakların yaptıkları işlemlerden kaynaklanan kısmı ifade eder Risturn; ortakların yaptıkları işlemlerden kaynaklanan olumlu gelir gider farkından bir kısmının veya tamamının, ortakların kooperatifle yapmış oldukları işlem hacmi oranında hesaplanıp ve dağıtılmasına karar verilen kısmı ifade eder.

Risturn verilmesi kooperatifçiliğin temel ilkelerinden olup, esas itibarıyla, kooperatif tarafından elde edilen öz varlık artışlarının veya saf gelir gider farklarının, ortaklara ait olması ve bu fazlalığı ortaklara, sermaye oranlarına göre değil, ortakların kooperatifle yıl içinde yapmış oldukları işlemlere (alımlar, satışlar, kullanılan kredi, yapılan hizmet vs.) göre dağıtımını ifade eder.

---

10 Bilindiği üzere K.V.K.'nin 13. maddesine göre kurumlar vergisi, 1. maddede yazılı mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır. Kooperatiflerin hesap dönemi içinde faaliyetleri sonucunda oluşan artı değer, kooperatifçiliğin özelliği gereği kâr veya kazanç olarak nitelendirilmeyip, yasal düzenlemelerde ve kooperatifçilik literatüründe "olumlu gelir gider farkı" olarak adlandırılmıştır.

Kooperatifler kâr elde etme amacı peşinde değildirler. Amaç, ortakların tüketim, üretim ve kredi gibi başlıca gereksinim duyulan alanlarda, karşılıklı yardım, dayanışma, ve kefalet esasları çerçevesinde, ortakları korumaktır. Bu ilkeler çerçevesinde yönetilen bir kooperatifte, yıl sonunda bir değer fazlası elde edilmesi doğaldır. Böyle bir fazlalık olmadığı sürece, kooperatifin varlığını sürdürebilmesi için yapması gerekli olan genel gider niteliğindeki harcamalara kaynak bulunması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. İşletmenin varlığını devam ettirebilmesi için ilk planda ihtiyaç duyulan kaynak sermayedir. Sermayenin işletme giderlerine ayrılması ise, bir süre sonra kooperatifin asıl amacını gerçekleştirme olanağını yitirmesine neden olacaktır.

Bu durumda, sermayenin ilk anda işletmenin yaşamını sürdürmesi için kullanılması yerine, maliyet fiyatı üzerine giderleri karşılayacak belli oranlarda eklenti yapılması esasının kabul edilmesi yöntemi geliştirilmiştir. Bu fazlalık değişik bir anlatımla, kooperatifin maliyet üzerinde bir değerle ortaklara mal satışından aldığı paralardan (tüketim, kredi kooperatiflerinde) veya dışarıya satacağı fiyattan daha düşük bir fiyatla ortaklarından mal satın alması sonucunda (satış, üretim kooperatiflerinde) oluşmaktadır. İşte kooperatifler bu işletme fazlalarını, doğması muhtemel zararları veya kooperatifin varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan genel giderleri karşılamak için alırlar.

Kooperatifler Kanunu'nda açıkça risturn ifadesi yer almamakla birlikte, risturn dağıtımına ilişkin hükümler aynı Kanunun 38. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "*Anasözleşmede aksine hüküm bulunmadığı takdirde ortaklarla yapılan muamelelerden bir yıllık faaliyet sonucunda elde edilen hasılanın tamamı gelir gider farkı olarak kooperatiflerin yedek akçelerine eklenir.*

Gelir gider farkının ortaklar arasında bölüşülmesi öngörülmüş ise bu bölünme ortakların muameleleri oranında yapılır.

Gelir-gider farkının en az %50'si ortaklara dağıtıldıktan sonra ortakların sermaye paylarına genel kurul kararı ile Devlet Tahvillerine verilen en yüksek faiz haddini geçmemek üzere faiz ödenebileceği anasözleşme ile hükme bağlanabilir.

Ortak dışı işlemlerden elde edilen hasılanın ortaklara sermaye payları oranında dağıtılabileceği anasözleşmede hükme bağlanabilir. Dağıtılmadığı takdirde, bunlar kooperatifin gelişmesine yarayacak işlerde kullanılmak üzere özel bir fonda toplanır.

..... "

Yıllık gelir gider farklarının hesaplama ve kullanma şekilleri kooperatif anasözleşmesinde yer almak zorundadır. Bir başka ifadeyle olumlu gelir gider farkından hesaplanacak olan risturnlara ilişkin oran, kooperatif anasözleşmesinde yer alır. Kooperatifler Kanunu'nun 42. maddesi hükmüne göre gelir gider farkının bölüşülmesi hakkında karar alma yetkisi kooperatif ortaklarının oluşturduğu genel kurula aittir Genel kurul kararının ise anasözleşmeye uygun olacağı da açıktır

Kooperatiflerde, ortaklarla yapılan işlemlerden elde edilen olumlu gelir gider farkının yanı sıra ortak dışı işlemlerden elde edilen kazançlar da oluşabilmektedir. Ortak dışı işlem kazançları, kooperatif ortaklarıyla yapılan ve anasözleşmede yer almayan bir takım işlemler sonucu oluşabildiği gibi anasözleşmede yer alan işlemlerin, ortak dışı kişilerle yapılması sonucunda da doğabilir. Elde edilen ortak dışı işlem kazançlarının tamamı yedek akçe olarak kooperatif bünyesinde tutulabildiği gibi anasözleşmede hüküm bulunmak koşuluyla kooperatif ortaklarına sermaye payları oranında dağıtılabilir Dağıtılacak kazanç payları, her bir ortağın kooperatife koymuş olduğu sermaye payı eşit olduğundan tüm ortaklar için eşit tutarda olacaktır.

Kooperatifler, kazanç dağıtımını yapmak amacıyla kurulan organizasyonlar

olmamasına karşın, yukarıda da belirtildiği üzere, ortaklarına risturn dışında **kâr payı** (kazanç payı) da dağıtabilirler

Kooperatiflerde dağıtılacak **kâr payı** iki şekilde oluşur:

1. Ortaklara dağıtılmak üzere hesaplanan risturnların ortakların işlem hacimleri oranı dışında başka kriterlere göre dağıtılması (Sermaye paylarına göre, kurucu ortak olup olmama durumuna göre, kooperatife giriş sırasına göre vb.),
2. Ortak dışı işlemlerden elde edilen kazancın sermaye payları oranında ortaklara dağıtılması.

Bu iki durumdan herhangi birinin meydana geldiği kooperatifin diğer sermaye şirketlerinden hiç bir farkı kalmaz, tıpkı bir sermaye şirketi gibi kâr payı dağıtan kurum haline gelir ve elde eden ortak açısından bu bir kâr payıdır

b- Elde Edilen Risturn ve Kâr Paylarının Vergi Yasaları Karşısındaki Durumu

Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin birinci fıkrasına göre sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında, nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla elde ettiği irat (kâr payı, faiz, kira ve benzeri irat) menkul sermaye iradı sayılmıştır. Bu tanımlamadan başka, kanun ayrıca hangi iratların menkul sermaye iradı olduğunu saymak cihetine gitmiş ve bu bağlamda 75. maddenin 2. bendinde "iştirak hisselerinden doğan kazançlar" adı altında limited şirket ortaklarının, iş ortaklıkları ortaklarının ve komanditerlerin kâr payları ile **kooperatiflerin dağıttıkları kazançları** saymıştır.

Aynı bendin devamında ise kooperatiflerin, ortakları ile yaptıkları işlemlerden doğan kârların ortaklara, kooperatifle yaptıkları işlemler oranında dağıtımı kazanç dağıtımı sayılmamıştır. Yani bir başka ifadeyle kooperati-

fin, ortaklarıyla yaptığı işlemlerden doğan gelir gider farkından, ortaklara yıl içinde yaptıkları işlemleri oranında risturn olarak dağıtılan tutarlar bu risturnu elde eden ortak açısından menkul sermaye iradı değildir Ancak yukarıda da anlatıldığı üzere risturn, ortakların kooperatifle yapmış oldukları işlemler oranında değil de başka kriterlere göre dağıtılırsa (örneğin sermaye payları oranında, kurucu ortak olup olmama durumuna göre vb. durumlara göre) elde edenler açısından bu bir menkul sermaye iradı olup kooperatifin yaptığı bu dağıtım, kazanç dağıtımıdır

Öte yandan kooperatif, ortak dışı işlemlerden elde ettiği kârı (kazancı) ortaklarına hangi kıstasa göre dağıtırsa dağıtırsın (kooperatifle yapılan işlem hacmi, sermaye payı, kooperatif kurucusu olma vb.) elde eden ortak açısından bu tutar da menkul sermaye iradidir ve bu bir kazanç dağıtımıdır Aslında G.V.K.'nın 75/2 maddesinde menkul sermaye iradı sayılan kooperatiflerin dağıttığı kazançlar kooperatiflerin ortak içi işlemlerden elde ettiği olumlu gelir gider farkından ortakların kooperatifle yaptıkları işlem hacmi oranı dışında bir kritere göre dağıtılan risturnları (ki bu durumda dağıtılanlar risturn değil kâr payıdır) ve ortak dışı işlemlerden elde edilen kazançlardan ortaklara dağıtılan kısmını ifade etmektedir

Bu durumda menkul sermaye iradı olarak sayılmayan risturnlar Gelir Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinde sayılan gelir unsurlarından hangisinin içinde yer alacaktır? Bu sorunun cevabı ancak risturnu elde eden gerçek kişinin ticari, zirai ve mesleki faaliyetleriyle ilgili olup olmaması çerçevesinde cevaplandırılabilir

i- Elde Edilen Risturn ve Kâr Payının Kooperatif Ortağının Ticari, Zirai ve Mesleki Faaliyeti İle İlgili Olmaması Durumu

Risturn, kooperatif ortağının ticari, zirai ve mesleki faaliyetine bağlı değilse ve ortağın kooperatifle yaptığı işlem oranında dağıtılmışsa, G.V.K.'nın 75/2'nci maddesindeki hükümler dikkate alındığında, kazanç dağıtımı sayılmamaktadır Çünkü kooperatifin asıl amacı ortaklarının sosyal ve ekö-

nomik menfaatlerini gözetmektir. Ticari, zirai ve mesleki faaliyete bağlı olmaksızın elde edilen risturn, gerçek anlamda bir kazanç değildir. Elde edilen risturnların kazanç sayılmaması ve vergiye tabi tutulmaması vergi yasalarında sosyal amaçlı kooperatifçiliğin teşviki yönünde düzenlenmiş bir hükümdür. Öte yandan elde edilen risturn, G.V.K. 75/2 maddesi uyarınca menkul sermaye iradı da değildir. Kısaca ticari, zirai ve mesleki faaliyete bağlı olmaksızın elde edilen risturnlar, elde edenler açısından vergisel bir sonuç doğurmamaktadır. Dolayısıyla herhangi bir surette gelir vergisi beyanına da dahil edilmezler.

Nitekim 47 no.lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde yapılan açıklamalar bu durumu düzenlemektedir. Anılan tebliğde kooperatiflerde risturn istisnasına ilişkin açıklamalar yapılırken ikinci fıkrada "Kooperatiflerin ortakları ile yaptıkları muamelelerden doğan kârların ortaklara kooperatifle yaptıkları muameleler nispetinde dağıtımı olarak tanımlanan risturnlar Gelir Vergisi Kanunu'nun 94'üncü maddesinin 6 numaralı bendinin (b) alt bendine göre gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmayacağı gibi, kazanç ve kâr dağıtımı niteliğinde sayılmadığından ortaklarca gelir vergisi beyannamesi ile beyanı da söz konusu değildir." şeklinde bir ifade yer almıştır. Uygulamada kooperatif ortakları açısından karışıklığa yol açan bu tebliğ açıklama sının, kooperatifçiliğin temel özellikleri ve vergi yasalarındaki kooperatiflerle ilgili muafiyet ve istisna maddelerinin konuluş amaçları dikkate alındığında ticari, zirai ve mesleki faaliyet çerçevesinde elde edilmeyen risturnları kapsadığı şeklinde yorumlamanın uygun olacağı kanısındayız.

Diğer taraftan yukarıda da anlatıldığı üzere ortak içi işlem olumlu gelir gider farkının ortakların kooperatifle yaptıkları işlem hacmi dışında bir kriter gere göre dağıtılması veya ortak dışı işlemlerden elde edilen kârın ortaklara dağıtılması halinde, elde eden ortak açısından bu tutarın menkul sermaye iradı olduğu ifade edilmişti.

Ortağın elde ettiği bu menkul sermaye iradı, tam mükellef kooperatif bün-

yesinde G.V.K.'nun 75/4 maddesi kapsamına girmekte olup aynı Kanun'un 94/6-b maddesi uyarınca da tevkifata tabi tutulmaktadır.

Bu durumda kooperatiften kâr payı bir başka ifadeyle menkul sermaye iradı elde eden tam mükellef ortağın geliri, tamamı tevkif suretiyle veyilendirilmiş bulunan ve gayrisafi tutarları toplamı 4.375.000.000 lirayı aşmayan (2000 yılı için) arizi serbest meslek kazançları, menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ve vergi alacağı dahil olmak üzere kurumlardan elde edilen kâr paylarından ibaretse, G.V.K.'nun 86/1-b maddesi uyarınca gelir toplanmayacak ve beyanname verilmeyecektir.

ii- Elde Edilen Risturn ve Kâr Payının Kooperatif Ortağının Ticari, Zirai veya Mesleki Faaliyeti İle İlgili Olması

Dağıtılan risturn, kooperatif ortağının ticari veya mesleki faaliyetinden kaynaklanıyorsa yani kooperatif ortağı, sahibi bulunduğu ticari işletmesinin kooperatifle olan ticari ilişkileri neticesinde risturn elde ediyorsa, kooperatif ortağı tarafından, elde edilen risturn ticari kazancın tespitinde kooperatifin türüne göre ya maliyet azaltıcı bir unsur olarak ya da hasılat artırıcı bir unsur olarak dikkate alınması gerekir Bunun nedeni G.V.K.'nun 37. maddesinde yer alan her türlü ticari ve sınai faaliyetten doğan kazançların ticari kazanç olarak dikkate alınması hükmünden kaynaklanmaktadır Kooperatif ortağı olan gerçek kişi ile onun sahibi olduğu ticari işletmenin kooperatifle olan ilişkileri hukuken birbirinden ayrı olmasına karşın ticari ve vergisel boyutta birbiriyle iç içe girmiş durumdadır. Aslında kooperatif ortağı olan gerçek kişi bir ticari işletmeyi kısmen dahi kendi adına işlettiği için tacirdir ve kooperatife ortak olan kişi kendisi olmasına rağmen fiilen kooperatifle olan ilişki, gerçek kişi ortak-kooperatif ilişkisinden ziyade ortak-ticari işletme ilişkisi şeklindedir . Ticari, zirai ve mesleki faaliyet neticesinde elde edilen risturnların ticari işletme bünyesinde maliyetlerle veya hasılatlarla yani sonuçta ticari, zirai ve mesleki kazançla ilişkilendirilmesi gerektiğinin bir diğer nedeni de Türk Ticaret Kanunu'nun "Tacir

Olmanın Hükümleri"ni özel olarak düzenleyen 21. maddesindeki tacirin yaptığı işlerin ticari olması hükmünün de bir sonucudur

Kooperatifte oluşan olumlu gelir gider farkının kooperatif ortağına risturn olarak işlem hacmi oranında dağıtılması durumu ortak açısından ticari kazancın tespitinde kooperatif türleri itibarıyla farklı farklı dikkate alınmak zorundadır.

Klasik okula mensup iktisatçılar kooperatifleri tüketim, üretim ve kredi kooperatifleri olmak üzere üçlü bir tasnife tabi tutmuşlardır. Yasalarımızda da bu sınıflandırma hakim olduğundan biz de bu konudaki açıklamalarımızı bu çerçevede yapacağız.

■ Tüketim Kooperatifi

Ortaklarının gereksinimi olan emtiaları üretim yerlerinden toplu ve kaliteli olarak ve düşük fiyatla temin etmek amacıyla kurulan kooperatiflerdir. Daha ziyade kişisel ve ailesel gereksinimleri temin amacıyla kurulan tüketim kooperatiflerinin kapsamı zamanla genişletilmiş, ticari amacı ön plana çıkan ve ortaklarının ticari mal gereksinimlerini karşılayan kooperatifler yaygınlık kazanmıştır Bu tür kooperatiflerin en yaygın örnekleri meslek kooperatifleri, temin ve dağıtım kooperatifleri, motorlu taşıyıcılar kooperatifi vb.

Gerçek amacına uygun bir tüketim kooperatifinde ortağın kooperatifle olan ilişkisinin ortağın ticari, zirai ve mesleki kazancıyla ilgisi bulunmadığından elde edilen risturnun bir önceki bölümde anlatılanlar çerçevesinde dikkate alınması ve beyan edilmemesi gerekir Çünkü burada elde edilen risturn G.V.K.'nun 2. maddesinde sayılan gelir unsurlarından hiç birinin kapsamına girmemektedir. Yasa yapıcı, kooperatifçiliğin temel özelliğini gözeterek bu tür risturnları vergi dışı bırakmıştır

Ailesel ve kişisel gereksinimlerden ziyade ticari, zirai ve mesleki gereksinimleri karşılayan kooperatiflerden elde edilen risturnların ise ticari ka-

zancın tespitinde maliyetleri azaltıcı unsur olarak dikkate alınması gereklidir. Bunun nedeni, G.V.K.'nun 75/2 maddesi uyarınca kooperatiflerin dağıttıkları kazançlar menkul sermaye iradı olarak belirlenirken dağıtılan risturnların menkul sermaye iradı olarak sayılmaması ve G.VK.'nun 2. maddesinde sayılan gelir unsurlarından herhangi birine girmemesidir.

Tüketim, temin ve dağıtım kooperatifi ortaklarının elde ettikleri risturnları maliyetlerden indirmelerinin bir diğer nedenini de şöyle açıklayabiliriz: Kooperatif, ortaklarına sattığı malın fiyatını, yıl içindeki giderlerini karşılamak ve kuruluş gayesini yerine getirmek amacıyla kendi alış fiyatının üzerinde belirler. Yıl sonunda kooperatif, oluşan gelir-gider farkını ortaklarına kooperatifle yaptığı işlemler çerçevesinde dağıtır. Kooperatif ortağının alış maliyeti, kooperatifin belirlediği fiyatlar çerçevesinde oluşmuş olmaktadır. Münhasıran ortaklarıyla iş gören bir kooperatifte oluşan olumlu gelir gider farkı risturn olarak ortaklara geri verilmesi durumunda ortağın alış maliyetlerinin de yasal kayıtlarda risturn tutarı kadar azalması gerekir. Çünkü kooperatifte ortak içi işlemlerden oluşan gelir gider farkının olumlu kısmı, kooperatif ortağı açısından maliyet unsuru olmakta ve risturn verilmesi durumunda bu tutarın ortak tarafından maliyetlerinden mahsup edilmesi gerekir. Aksi takdirde, (ortağın alış maliyetinin risturn tutarı kadar azaltılmaması durumunda) dönem ticari kazancı, risturn tutarı kadar noksan tespit edilmiş olacaktır.

Ortağın elde ettiği risturn, kooperatiften yüksek maliyetle aldığı mallara ilişkin olarak ortağa geri verilen tutardır. Yıl sonunda işlem hacmi oranında bunun ortağa geri verilmesi ortak açısından bir anlamda bir alış iskontosu mahiyetindedir. Risturn alınmasına neden olan malların bir kısmı yıl içinde satılmışken bir kısmı stokta yer alıyor olabilir. Bu durumda gerek satılan malın maliyet bedelinin gerekse dönem sonu stok bedelinin alınan risturn çerçevesinde yeniden tespiti gerekir. Kooperatiften alınan emtialardan ne kadarının stokta kaldığının tespiti mümkünse, dönem sonu stoklara risturndan düşen pay, alınan emtialardan stokta kalanların oranı dahilinde

düzeltilmelidir. Bu ise şöyle olacaktır: V.U.K.'nın 186. maddesi uyarınca tespit edilen dönem sonu stokta kalan emtia, dönem içinde kooperatiftan alınan emtiaların alış tutarına oranlanır Dönem sonu stok tutarından, risturn üzerinden alışların stokta kalma oranı çerçevesinde, hesaplanan tutar indirilir. Eğer bu indirim yapılmaz ise satılmayan mallar satılmış gibi kâr tespit edilmiş olur. Risturnların stokta kalan emtialara etkisi, ancak bu mallar satıldığı zaman ortaya çıkar

Konuyu rakamsal bir örnekle açıklayacak olursak:

Kooperatif ortağı eczacı (A), ilaç ve diğer eczane emtialarını eczacılar te min ve dağıtım kooperatifinden satın almaktadır Eczanenin dönem başı ilaç ve sair emtia stoğu bulunmayıp kooperatiftan 2000 yılı içinde 100 Milyar TL tutarında ilaç ve sair emtia satın almış olsun. 31.12.2000 tarihi itibarıyla ortağın kooperatifle yaptığı işlem hacmi oranına göre kooperatif tarafından hesaplanan risturn tutarı 30 Milyar TL'dır. Eczane 2000 takvim yılında 80 Milyar TL'lık satış yapmıştır Yıl sonunda stokların parasal değeri 30 Milyar TL olarak tespit edilmiştir.

Alınan 30 Milyar TL'lık risturn, satın alınan 100 Milyar TL'lık malın 30 Milyar TL'lık kısmı stoklarda kaldığına göre $(30/100=)$ 0.30 oranında stokların maliyetini indirecek 0.70 oranında ise satılan malın maliyetini düşürerek net satış hasılatını arttıracaktır 30 Milyar TL risturnun 9 Milyar TL'lık kısmı stokta kalan malın maliyetini bu tutar kadar azaltacaktır

Bu durumda eczacı (A) nın 2000 takvim yılı ilaç alım satımından doğan ticari kazancı aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

(* Risturnlar dikkate alınmadan)

1.Dönem Başı İlaç Stoku	:	0
2.Dönem İçi İlaç Alışları (Kooperatiften)	:	100 Milyar TL
3.Dönem İçi İlaç Satışları	:	80 Milyar TL
4.Dönem Sonu İlaç Stoku	:	30 Milyar TL
<hr/>		
5. Gayri Safi Kâr (3+4)-(1+2)	:	10 Milyar TL

(** Risturn dikkate alınmak suretiyle)

1.Dönem Başı İlaç Stoku	::	0
2.Dönem İçi İlaç Alışları (Kooperatiften)	::	(100 Milyar TL-30 Milyar TL=)70 Milyar TL
3.Dönem İçi İlaç Satışları	::	80 Milyar TL
4.Dönem Sonu İlaç Stoku	::	(30 Milyar TL- 9 Milyar TL=) 21 Milyar TL
<hr/>		
5. Gayri Safi Kâr (3+4)-(1+2)	::	<u>31 Milyar TL</u>

Görüldüğü üzere ticari kazanç çerçevesinde elde edilen risturn kooperatif -ten alınan malların satış miktarı veya stokta kalma oranına göre gayri safi kârlılığı etkilemektedir Risturn tutarı dikkate alınmadığı zaman gayri safi kâr düşük hesaplanmış olmakta ve dolayısıyla da ticari kazanç eksik tespit edilmiş olmaktadır.

■ Üretim Kooperatifleri

Aynı cins ürün yetiştiren veya imal eden üreticilerin ve imalatçıların bir elden satış yapmak suretiyle daha kolay ve daha elverişli şartlarla ürünlerini satmaları müşteri bulmaları için kurulan kooperatiflerdir Daha ziyade üreticiyi korumak amacıyla kurulan bu kooperatiflerde, üreticinin veya imalatçının ürünü belirli bir tavan fiyatla alınır ve piyasa koşullarına göre oluşan fiyatlardan ihtiyaç sahiplerine satılır

Yıl sonunda satış bedelleri ile alış bedelleri arasında oluşan olumlu farktan giderler indirildikten sonra kooperatif net olumlu gelir gider farkı tespit edilir. Net olumlu gelir gider farkından ortakların kooperatife satmış oldukları ürün oranında ortağa dağıtılan risturnlar ticari kazancın tespitinde hasılat olarak dikkate alınmalı bir başka ifadeyle elde edilen risturn ticari kazançta ilave edilmelidir.

Ancak üretim kooperatifi ortağı olan ve kooperatiften risturn elde eden küçük esnaf, çiftçi ve serbest meslek erbabının, esnaf muaflığından (G.V.K. Md-9), serbest meslek kazançlarındaki istisnadan (G.V.K.Md-18) yararlanmaları durumunda, bu kişilerin ticari, zirai ve mesleki faaliyetleriyle kooperatiften elde ettikleri risturnlar birbirine bağlı olmasına rağmen elde ettikleri risturnları beyan etmelerine gerek yoktur.

■ Kredi Kooperatifleri

Kredi kooperatifleri, ortaklarına banka ve diğer kredi kuruluşlarından daha düşük faizle kredi temin etmek için kurulan kooperatiflerdir. Bu kooperatiflerin kredi kaynaklarını üyelerin sermaye olarak koydukları paralar ile devletten ve bankalardan sağladığı krediler oluşturur. Kooperatiften kredi kullanan ortakların ödedikleri faiz ile kredi kuruluşlarına ödenen faiz ve giderler indirildikten sonra kalan fark kooperatifin olumlu gelir gider farkını oluşturur.

Kredi kooperatiflerinin ortaklarının kullandıkları kredileri oranında dağıttıkları risturnlar bu risturnu elde eden ortak açısından daha önce fazla ödenen bir gider veya bir maliyet unsuru olduğundan, elde edilen risturnlar maliyetlerden tenzil edilmek suretiyle dikkate alınmalıdır

Çalışmamızın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere kooperatifler risturnların yanı sıra kâr payı da dağıtabilmektedirler. Elde eden kişi açısından kooperatifin dağıttığı bu kâr payı G.V.K.'nin 75/2 maddesi uyarınca özde menkul sermaye iradı olup aynı maddenin son fıkrası hükmüne göre ortağın ticari kazancına bağlı olması durumunda ticari kazancın tespitinde dikkate alınması gereklidir

c- Kooperatiflerin Dağıttığı Risturnların ve Kâr Paylarının Ortak Açısından Elde Edildiği Dönem

Yazımızın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere yıllık olumlu gelir gider farklarının hesaplama ve kullanma şekilleri kooperatif anasözleşmesinde yer almak zorundadır. Bir başka ifadeyle olumlu gelir gider farkından hesaplanacak olan risturnlara ilişkin oran, kooperatif anasözleşmesinde yer alır. Kooperatifler Kanunu'nun 42. maddesi hükmüne göre gelir gider farkının bölüşülmesi hakkında karar alma yetkisi kooperatif ortaklarının oluşturduğu genel kurula aittir.

Kooperatif genel kurulunun, Kooperatifler Kanunu'nun 45. maddesi hükmüne göre olağan olarak her hesap döneminin sonundan itibaren 6 ay içinde ve en az yılda bir kez yapılması zorunludur. Kooperatif ortakları ticari, zirai ve mesleki faaliyetlerle uğraşan gerçek kişiler olabildiklerine göre bu gerçek kişiler de gelir vergisi mükellefi olduklarına ve G.V.K.'nin 92. maddesine göre takvim yılını takip eden ertesi yılın Mart ayında beyanname vermek zorunda olduklarına göre, kooperatif ortaklarının oluşturduğu genel kurulun hesap dönemini takip eden ilk üç ay içinde toplanması hem ticari kazancın tespitinde tahakkuk esasının geçerli olma

sının hem de ortakların vergi mükellefiyetlerini yerine getirebilmelerinin bir sonucudur. Kaldı ki, vergi yasalarının uygulanması esnasında mükellefler, beyan etmeleri gereken kazançları diledikleri gibi azaltmak, çoğaltmak, ödeneceği dönemini kaydırmak vb. gibi ödenmesi gereken verginin eksik hesaplanmasına yol açacak tasarruflarda bulunamazlar. Böyle bir tasarrufta buldukları takdirde vergi ziyayı meydana gelmiş olur.

Bu açıklamalar çerçevesinde;

1. Elde edilen risturn kooperatif ortağının ticari, zirai ve mesleki kazancına bağlı değilse hangi dönem tahakkuk ettiği bir önemi yoktur Çünkü elde edilen risturn G.V.K.'nun 2. maddesinde sayılan herhangi bir gelir unsurunun kapsamına girmemektedir.

Kooperatif ortağı herhangi bir ticari, zirai ve mesleki kazancı olmaksızın kooperatiftan kâr payı elde etmiş ve elde ettiği bu menkul sermaye iradını G.V.K.'nun 86/1 maddesi hükmüne göre beyan etmesi gerekiyorsa mükerrer 75. madde hükmünü de göz önüne alarak, hukuken ve fiilen tahsil edilebilir hale geldiği dönem itibarıyla beyan etmesi gerekir.

2. Ticari, zirai ve mesleki faaliyeti olan ve bu faaliyeti nedeniyle kooperatiftan risturn elde eden kooperatif ortağı, beyanname verme döneminden önce kooperatif genel kurulunca adına hesaplanan risturnu, tahakkuk esas gereği hangi yılın faaliyetinden doğmuşsa o yılın kazancıyla ilişkilendirip beyan etmesi gereklidir.

Ticari, zirai ve mesleki faaliyeti olan ve kâr payı elde eden kooperatif ortağı açısından elde ettiği bu kâr payı özde bir menkul sermaye iradidir Kooperatiftan elde edilen kâr payının, kooperatif ortağının ticari faaliyetine bağlı olması nedeniyle G.V.K.'nun 75. maddesinin son fıkrası gereğince ticari kazancın tespitinde dikkate alınarak mükerrer 75. maddede düzenlenen vergi alacağı müessesesi de göz önünde bulundurulmak suretiyle beyan edilmesi gerekir.

B. Kooperatiflerin Katma Değer Vergisi Açısından İrdelenmesi

Türkiye’de yapılan;

- ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler,
- her türlü mal ve hizmet ithalatı,
- diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler

bir işlem vergisi olan katma değer vergisinin konusuna girmektedir.

Adı geçen işlemleri yapan gerçek ve tüzel kişiler Katma Değer Vergisi Kanunu (K.D.V.K.)’nda aksine bir hüküm olmadığı sürece katma değer vergisinin mükellefidirler. Bu bağlamda K.D.V.K.’nda yer alan ve verginin konusuna giren işlemleri yapan kooperatifler katma değer vergisi mükellefidirler.

1- Katma Değer Vergisi Kanunu’nda Kooperatiflere Tanınan İstisnalar

Kooperatifler de diğer katma değer vergisi mükellefleri gibi K.D.V.K.’nda yer alan istisnalardan yararlanırlar. Ana başlıklar itibarıyla bu istisnalar; ihracat istisnası, araçlar ve petrol aramalarında istisna, taşımacılık istisnası, diplomatik istisnalar, ithalat istisnası ve sosyal ve askeri amaçlı istisnalar ile diğer istisnalardır.

Bu genel kapsamlı istisnaların yanısıra kooperatiflere tanınan istisnalar da K.D.V.K.’nda yer almaktadır. Bu istisnalar:

- Tarımsal amaçlı kooperatiflere bedelsiz olarak yapılan mal teslimi ve hizmet ifalarına ilişkin istisna (K.D.V.K. Md-17/2-b)

■ Organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerinin kurulması amacıyla oluşturulan kooperatiflere tanınan istisna (K.D.V.K. Md-17/2-k)

■ Konut yapı kooperatiflerine ilişkin istisna (K.D.V.K. Md-17/2-d ve Geçici Md-15)

a- Tarımsal Amaçlı Kooperatiflere Bedelsiz Olarak Yapılan Mal Teslimi ve Hizmet İfalarına İlişkin İstisna (K.D.V.K. Md-17/2-b)

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 17/2-b maddesi ile tarımsal amaçlı kooperatiflere bedelsiz olarak mal teslimi ve hizmet ifaları katma değer vergisinden müstesna tutulmuştur.

b- Organize Sanayi Bölgeleri ile Küçük Sanayi Sitelerinin Kurulması Amacıyla Oluşturulan Kooperatiflere Tanınan İstisna (K.D.V.K. Md-17/2-k)

K.D.V.K.'nin 17. maddesinin 4 no.lu bendine eklenen (k) alt bendi ile organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerinin kurulması amacıyla oluşturulan iktisadi işletmelerin arsa ve işyeri teslimleri katma değer vergisinden müstesna tutulmuştur.

Adı geçen amaçları gerçekleştirmek amacıyla kooperatif kurulması da mümkündür. Bu durumda kooperatifin ortaklarına arsa veya işyeri teslimleri katma değer vergisine tabi olamayacaktır.

c- Konut Yapı Kooperatiflerine İlişkin İstisna (K.D.V.K. Md-17/2-k ve Geçici Md-15)

K.D.V.K'nda münhasıran konut yapı kooperatiflerine tanınan iki adet istisna bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi adı geçen Kanunun 17/2-k maddesine 4369 sayılı Kanun'la eklenen 1.8.1998 tarihinde yürürlüğe giren ve konut yapı kooperatiflerinin üyelerine yaptıkları konut teslimlerine tanınan istisnadır Bu de-

ğişiklik yapılmadan önce net alanı 150 m²'ye kadar olan konutların teslimi katma değer vergisinden müstesna idi. Bu değişiklik sonucunda sadece konut yapı kooperatiflerinin üyelerine yaptıkları konutların teslimi, büyüklükleri ne olursa olsun katma değer vergisine tabi tutulmamaktadır

Konut yapı kooperatiflerine tanınan bir diğer istisna da K.D.V.K.'nun Geçici 15. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde aşağıdaki gibidir:

"Bu Kanun'un yayınlandığı tarihten önce (29.7.1998) bina inşaat ruhsatı alınmış olan inşaatlara ilişkin olarak;

a) Konut yapı kooperatiflerine yapılan inşaat taahhüt işleri,

b) Sadece 150 m²'yi aşmayan konutlara münhasır olmak üzere kanunla kurulmuş sosyal güvenlik kuruluşları ve belediyelere yapılan inşaat taahhüt işleri,

katma değer vergisinden müstesnadır."

Geçici 15. madde ile tanınan bu istisnada ancak 29.7.1998 tarihinden önce bina inşaat ruhsatı almış olan kooperatifler yararlanabilecektir.

K.D.V.K.'nun Geçici 15. maddesinde ifade edilen inşaat taahhüt işlerinin kapsamına nelerin girdiği 49 seri no.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği'nde yapılmıştır.¹¹ Bu tebliğde inşaat taahhüt işlerinin neler olduğu aşağıdaki şekilde ifade olunmuştur:

"Alt yapı işleri (yol, su kanalizasyon, kuyu açma gibi), duvar örülmesi, sıva, boya, badana yapılması, cam takılması, bilimum doğrama işleri (demir doğrama işleri dahil), parke döşenmesi, mutfak dolap ve tezgahlarının yapılması, çevre düzeni işleri, elektrik tesisatı, sıhhi tesisat, kalorifer karo ve fayans işleri, kooperatife ait arazi dahilinde kalan ara yolların betonlan-

---

¹¹ 49 seri no.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği 20.7.1995 tarih ve 22349 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

ması, saha tanzim faaliyetleri, pis su arıtma tesisi, televizyon anteni, merkezi kollektif uydu anten sistemi, güneş enerjili ısıtma sistemi, su basması, temel kazma-düzeltme, yol açıp çakıl serme, asansör imalat ve montaj işi, malzeme hariç işçilik, spor eğlence tesisleri, otopark, tüm sahanın yeşillendirilmesi, doğalgaz sayaç kabini, enerji nakil hattı, derinkuyu su sondajı, dalgıç kuyu pompası, hidrofor montajı, jeneratör montajı gibi işler"

Bu tebliğe göre müteahhitlerce konut yapı kooperatiflerine yapılan inşaat taahhüt işlerinin katma değer vergisinden müstesna olabilmesi için;

- Kooperatifin konut yapı kooperatifi olması,
- İşin konut yapı kooperatifine yapılması,
- Yapılan işin inşaat işi olması ve taahhüde dayanması,

gerekmektedir.

Konut yapı kooperatiflerin yapılan ve bu tebliğde ismen belirtilmeyen inşaat taahhüt işlerinin istisna kapsamına girip girmediği hususunda Maliye Bakanlığı'ndan görüş alınması gerekmektedir

Tebliğde yer almayan ancak Bakanlık'tan (Gelirler Genel Müdürlüğü'nden) görüş istenerek açıklık getirilen bazı inşaat işlerine ilişkin özelgelerin özeti aşağıda yer almaktadır.

■ Hazır betonun hazırlanması, nakli ve yerine konması işinin belirli bir yapı işinin bölümlerini teşkil eden işlerden olduğu, bu nedenle inşaat taahhüt işi olarak kabul edilebileceği Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile yapılan yazışma sonucunda anlaşılmıştır. Bu itibarla çimento, çakıl, kum ve suyun mikserlerle karıştırılarak ve şantiyeye nakledilerek pompalarla daha önce hazırlanmış kalıplara basılması olan hazır beton işinin 3065 sayılı

Kanunun Geçici 15. maddesi kapsamında katma değer vergisi istisnası uygulanabilecektir.¹²

■ ...A.Ş.'nin emanet usulü ile kooperatif binalarına yapılan makine alıcı sıva işinin, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın ... sayılı yazısı ile 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 3. maddesine göre inşaat taahhüt işleri kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ...¹³

■ mermer merdiven ve taş şömine işlerinin inşaat taahhüt işleri kapsamında değerlendirilmesi gerektiği...¹⁴

■ hazır beton ve çatı izolasyon işlerinin inşaat taahhüt işleri kapsamında değerlendirilmesi gerektiği...¹⁵

■ peyzaj işinin Katma Değer Vergisi Kanunu'ndaki tanım kapsamına girmeyeceği.¹⁶

2- Teslimi Katma Değer Vergisine Tabi Olmayan İşlemler Nedeniyle Yüklenilen Katma Değer Vergilerinin Durumu

Önceki bölümde ifade edildiği üzere organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinin oluşturulması amacıyla kurulan kooperatiflerin ortaklarına arsa ve işyeri ile konut yapı kooperatiflerinin ortaklarına konut teslim-

---

12 Ankara Defterdarlığı'nın 31.05.1999 tarih ve B../KDV-14008-2265/6726 sayılı özelgesi.

13 Gelirler Genel Müdürlüğü'nün 21.06.2000 tarih ve B../5417-1739/30043 sayılı özelgesi.

14 Gelirler Genel Müdürlüğü'nün 17.07.2000 tarih ve B../5417-1739/33809 sayılı özelgesi.

15 Gelirler Genel Müdürlüğü'nün 08.01.1996 tarih ve B../5417-1598/1216 sayılı özelgesi.

16 Gelirler Genel Müdürlüğü'nün 14.05.1996 tarih ve B../5417-1653/19931 sayılı özelgesi.

leri K.D.V.K.'nin 17/4-k maddesi uyarınca katma değer vergisinden müstesnadır. Ancak kooperatifler teslimini yaptıkları arsalar işyerleri ve konutlar için daha önce katma değer vergisi içeren harcamalar yapmış olabilirler. Kooperatifler mal ve hizmet alışlarında yer alan bu katma değer vergilerini kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider ve maliyet unsuru olarak dikkate alacaklardır. Ancak kooperatifin kurumlar vergisinden muaf olması durumunda bu tutarlar ortaklar tarafından nihai tüketici olarak ödenen katma değer vergileri şeklinde değerlendirilecek ve herhangi bir işleme tabi tutulmayacaktır.

Maliye Bakanlığı, yayımlanmış olduğu 69 seri no.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği¹⁷ ile yapılan düzenleme sonucunda 1.8.1998 tarihinden sonra kurulan ve vergiye tabi başka işlemleri bulunmayan konut yapı kooperatiflerinin mükellefiyet tesis ettirmelerine ve beyanname vermelerine gerek bulunmamaktadır.

C- Kooperatiflerin Gelir Vergisi Açısından İrdelenmesi

Kooperatiflerin gelir vergisi ile ilgileri Gelir Vergisi Kanunu'nun (G.V.K.) 94. maddesinde düzenlenen tevkifat müessesesinden kaynaklanmaktadır.

Kooperatifler G.V.K.'nin 94. maddesinde sayılan ödemeleri nakden veya hesaben yaptıkları sırada (avans olarak ödenenler dahil), istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecburdurlar.

1- Kurumlar Vergisinden Muaf Kooperatifin Banka Mevduat Hesabına Yürütülen Faizin Vergi Tevkifatı Karşısındaki Durumu

G.V.K.'nin 94/A-8 maddesi uyarınca tam mükellef kurumlara ödenen mevduat faizlerinden de gelir vergisi tevkifatı yapılması hükmolunmuştur.

---

¹⁷ 69 seri no.lu K.D.V.G.T. 14.8.1998 tarih ve 23433 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Uygulamada, kurumlar vergisinden muaf olan kooperatiflerin bankalarda elde etmiş oldukları mevduat faizleri üzerinden tevkifat yapıp yapılmayacağı duraksamalara neden olmaktadır

Bir görüşe göre; kurumlar vergisi muafiyet şartlarını taşıyan kooperatiflerin elde edecekleri mevduat faizleri, G.V.K.'nun 94/A-8 maddesi uyarınca tevkifata tabi tutulmamalıdır Çünkü söz konusu bent hükmüne göre tevkifat yapılabilmesi için mevduat faizini elde eden kurumun, kurumlar vergisi mükellefi olması gerekmektedir Kurumlar vergisinden muaf bulunan kooperatiflerin bankalarda bulunan paralarından elde ettikleri faizleri ortaklara dağıtmayıp, sadece kooperatif amaçlarına harcamaları halinde, kooperatif muafiyeti devam edecektir. Dolayısıyla kurumlar vergisinden muaf kooperatiflerin elde ettikleri mevduat faizleri üzerinden tevkifat yapılmayacaktır¹⁸

Önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere vergi idaresi de görüşünü 1998/3 sayılı Kurumlar Vergisi İç Genelgesi ile bu yönde açıklamıştır

Ancak bizim de katıldığımız ikinci görüşe göre kurumlar vergisinden muaf kooperatiflerin elde ettikleri mevduat faizlerinin G.V.K.'nun 94/A-8 maddesi uyarınca tevkifata tabi tutulması gerekmektedir Çünkü adı geçen maddede yer alan "tam mükellef kurumlara ödenenler dahil ibaresi"nden K.V.K.'nun 9. maddesinde yer alan kanuni veya iş merkezleri Türkiye'de bulunan kurumları anlamak gerekmektedir. Kurumlar vergisinden muaf olma koşullarını sağlayan bir kooperatifin de tam mükellef sayılacağı konusunda herhangi bir kuşku bulunmamaktadır.

Damşay 4. Dairesi'nce aynı doğrultuda verilen 18.12.1996 tarih ve E:1995/5456, K:1996/5688 sayılı kararda şu şekilde açıklama yapılmıştır:

"94'üncü maddede, vergi tevkifatının "istihkak sahiplerinin gelir vergile-

---

18 Ali KARAASLAN, "Kooperatiflerin Vergi Karşısındaki Durumu" Yaklaşım Dergisi Eki, Eylül-2000, s.42

rine mahsuben" maddenin bentlerinde sayılan "ödemeler" üzerinden yapılacağı ifade edilmiştir. Maddede ödemelerin vergiden muaf kişi veya kuruluşlara yapılmış olması halinde tevkifat yapılmasını önleyici bir hüküm yer almamıştır. Aksine hiç vergiye tabi olmayan ya da vergiden muaf bulunan ve bu nedenle yıllık gelir ya da kurumlar vergisi beyannamesi vermeyecek olan, vergiden muaf çiftçi ve esnaf gibi kişilere, vakıf veya dernek gibi kuruluşlara yapılacak bir kısım ödemelerin, vergi tevkifatına tabi olduğu maddenin muhtelif bentlerinde açıkça gösterilmiştir. Kanunun bu düzenlenme tarzı itibariyle, mücerret maddenin birinci fıkrasında, tevkifatın "istihkak sahiplerinin gelir vergisine mahsuben" yapılacağı ifadesine dayanılarak muafiyetleri nedeniyle gelirini beyan zorunda bulunmayanların, maddede öngörülen istihkaklarının olmayacağını kabul etmek mümkün değildir. Maddenin tümü gözönünde tutulduğunda, birinci fıkrada sözü edilen ibarenin vergi tevkifatına tabi tutulan gelirlerini beyan eden mükelleflerin beyanları üzerine tahakkuk eden vergiden bu tevkifatı mahsup etmelerine imkan tanımak için maddede yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kanunun bazı hükümlerinde öngörülen muafiyet ve istisna hükümlerinin, istihkaklardan yapılacak vergi tevkifatına şamil olmadığı yolunda ifadeler bulunması, bu açıklığa yer vermeyen istisna ve muafıklarda tevkifatın önlenmek istendiği biçiminde yorumlanması, kanunun vergilendirmeyle ilgili açık hükmünün yorumla bertaraf edilmesi, en azından daraltılması anlamına geleceğinden kabul edilemez.

Bankadaki mevduatı nedeniyle adına faiz tahakkuk ettirilen davacı kooperatiflerin, bu suretle "münhasıran ortaklar ile iş görülmesi" şartını ihlal ettiği kabul edilemeyeceğinden muafiyetini kaybettiği, bu nedenle vergilendirilmesi gerektiği düşünülemez ise de, bu husus, kooperatife ödenen mevduat faizlerinin vergi tevkifatına tabi tutulmasına engel değildir. Kanundaki değişiklikten önce, aksi yönde çıkarılmış Bakanlık İç Genelgesi bir düzenleyici işlem olarak nitelendirilememesi ve o günkü yasal durum ve gereklerine göre Bakanlığın görüşünü belirlemekten öteye bir anlam ta-

şımaması nedeniyle davanın çözümüne etkili olacak nitelikte değildir

Bu nedenlerle, davanın reddi yolundaki mahkeme kararında kanuna ve usule aykırılık bulunmadığından, temyiz isteminin reddine, 18.12.1996 gününde oyçokluğuyla karar verildi."

2- Kurumlar Vergisinden Muaf Kooperatifin Gayrimenkullerini Kiralaması İşleminin Vergi Tevkifatı Karşısındaki Durumu

Kooperatiflerin ihtiyaç fazlası gayrimenkullerini kiraya vermeleri uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Kiralama işlemi esas itibariyle ortak dışı işlem bir işlemdir. G.V.K.'nın 94/5-c maddesi uyarınca, kooperatiflere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden gelir vergisi tevkifatı yapılması gerekmektedir

Maddede kooperatiflerin kurumlar vergisinden muaf olup olmamaları hususunda herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Dolayısıyla kurumlar vergisinden muaf olan kooperatiflerin gayrimenkullerini kiraya vermeleri durumunda kira ödemelerinde tevkifat yapılması gerekmektedir

Nitekim bu husus Danıştay 4.Daire'nin 13.11.1998 tarih ve E:1997/5729, K:1998/4153 sayılı kararında aşağıdaki gibi ifade olunmuştur¹⁹:

"... Gelir Vergisi Kanunu'nun değişik 94. maddesinin 5 numaralı bendinin (c) alt bendinde kooperatiflere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden gelir vergisi tevkifatı yapılması öngörülmüştür. Anılan bent de, kooperatiflerin mükellef olup olmamaları durumuyla ilgili bir ayırımı gidilmediği gibi, gelirini yıllık beyanname ile beyan eden kooperatiflerden vergi tevkifatının yapılmayacağını öngören bir hüküm bulunmamaktadır.

---

19 Şükrü KIZILOĞLU, "Danıştay Kararları ve Özelgeler Cilt-5", s.274

Öte yandan Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 20. maddesinin ikinci fıkrasında ise "her mükellef vergiye tabi kazancının tamam için bir beyanname verir. Ancak kooperatiflerin gelirlerinin Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesine göre tevkifata tabi tutulan gayrimenkul kira gelirlerinden ibaret olması halinde, bu kira gelirleri için beyanname verilmez." denilmektedir.

Anılan maddelerin birlikte incelenmesinden, kurumlar vergisi mükellefi olan kooperatiflerin gelirlerinin sadece Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesine göre tevkifata tabi tutulan gayrimenkul kira gelirleri için beyanname vermeyecekleri ve söz konusu tevkifatın mükellef kooperatiflerin nihai vergisi olarak kalacağı, beyanname vermek zorunda olan kooperatiflerin bu gelirlerini beyanlarına ekleyecekleri ve hesaplanan kurumlar vergisinden tevkif yoluyla kesilen vergiyi mahsup edecekleri anlaşılmaktadır.

..."

D- Kooperatiflere Tanınan Diğer İstisnalar ve Muafiyetler

Kooperatiflere tanınan diğer vergisel istisnaların bir kısmı doğrudan doğruya Kooperatifler Kanunu'ndan bir kısmı da diğer vergi ve harç yasalarından kaynaklanmaktadır.

1- Kooperatifler Kanunu'nda Tanınan İstisnalar

Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesinde kooperatifler, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin çeşitli yasalarda yer alan bir takım istisnalardan, muafiyetlerden ve indirimlerden yararlanacakları ifade olunmuştur.

Adı geçen maddede yer alan hükümler aşağıdaki gibidir:

a) Birbirlerinden ve ortaklarından aldıkları faiz ve komisyonlar ile ortaklarına kefalet etmeleri dolayısıyla bunlardan aldıkları paralar Banka ve Sığorta Muameleleri Vergisinden,

b) Her nevi defterlerin ve anasözleşmelerin tasdiki ve açılış tasdiklerinde sayfalarının mühürlenmesi her nevi harçtan ve Damga Vergisinden,

c) Kiraya verilemediği veya irat getirmeyen bir cihete tahsis edilmediği müddetçe sahip oldukları gayrimenkul mallar üzerinden alınacak her türlü vergilerden,

d) Ortakların temlik edecekleri gayrimenkuller her türlü vergi ve harçtan,²⁰

muafırlar.

e) Kooperatifler Kanunu'nun 13. Maddesi gereğince verilen ortaklıktan çıkma bildirimleri Damga Vergisine ve diğer harç ve resimlere tabi değildir.

2- Gider Vergileri Kanunu'nda Tanınan İstisna

Gider Vergileri Kanunu'nun 29/m maddesinde "Türkiye Halk Bankası'nın... Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatiflerinin kefaleti altında esnaf ve sanatkara verdiği krediler dolayısıyla alınan paralar" ve bu kooperatiflerin ortaklarından masraf karşılığı adıyla aldığı paralar" ve 29/r maddesinde "kooperatifler aracılığı ile Başbakanlık Toplu Konut İdaresi ve bankalar tarafından açılan konut kredileri dolayısıyla lehe alınan paralar" Banka Sigorta Muameleleri Vergisinden müstesna edilmiştir.

3- Damga Vergisi Kanunu'nda Tanınan İstisna

Damga Vergisi Kanunu'un 9. maddesinin "2 sayılı tablosu"nun V/15 bendine göre "Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin her türlü muamelelerinde düzenlenen ve damga vergisi bun-

---

20 Yasada "harcından" tabiri yazılmış olup Türkçemizin dil bilgisi kurallarına uygun olan şekli yazılmıştır.

lar tarafından ödenmesi gereken kağıtlar" ile 18. bendine "Türkiye Halk Bankasının, esnaf kefalet ve küçük sanat kooperatifleri ve ortakları ve bu kooperatiflerin kendi ortakları ile münasebetlerinde tanzim olunacak borç senetleri, borç ödeme makbuzları, ipotek ve rehin senetleri" damga vergisinden müstesna edilmiştir.

4- Belediye Gelirleri Kanunu'nda Tanınan İstisna

Belediye Gelirleri Kanunu'nun Ek 2. maddesinin (e) bendinde "Kooperatifler eliyle, anasözleşmelerine uygun olarak yapılan sanayi ve küçük sanayi siteleri ile esnaf çarşıları" bina inşaat harcından müstesna tutulmuştur.

Adı geçen Kanun'un 80/f maddesine göre ise, "Organize sanayi bölgeleri ile sanayi ve küçük sanat sitelerinde yapılan yapı ve tesisler; Bina İnşaat Harcı ve Yapı Kullanma İzni Harcından müstesna" tutulmuşlardır

5- Emlak Vergisi Kanunu'nda Tanınan Muafiyet

Emlak Vergisi Kanunu'nun 4/p maddesine göre tarım kredi, tarım satış kooperatifleri, 1163 sayılı Kanuna uygun olarak teşekkül eden kooperatifler ve bu kooperatiflerin de kuracağı kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin ve Türk Kooperatifçilik Kurumunun sahip oldukları kendi hizmet binaları emlak vergisinden daimi olarak muaf tutulmuşlardır. Ancak daimi muafiyetten yararlanacak olan kooperatiflerin 4 yılda bir emlak vergisi beyannamesi vermeleri zorunludur. (Emlak Vergisi Kanunu 10. madde)